

A 13 ezres program

Merre tart a francia büntetés-végrehajtás?

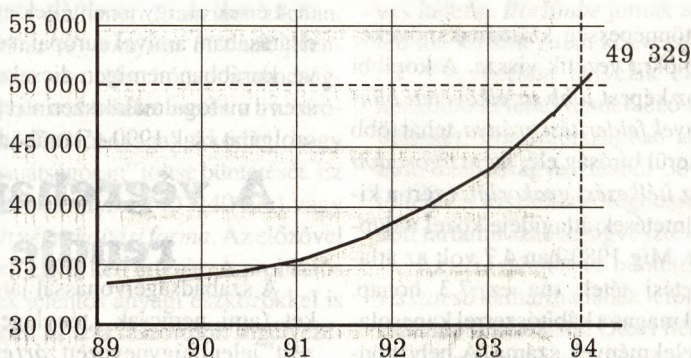
Mint a világon mindenütt, Franciaországban is az egyik legnagyobb kihívás a bűnözés elleni harc, amiben a büntetés-végrehajtásnak is komoly szerepe van. Az utóbbi két évtizedben lassú, de tartós növekedés jellemezte e folyamatot, ami a a börtönépesség emelkedésével járt. Az 1980-as évek közepére a francia börtönökben lévő fogvatartottak száma jelentősen meghaladta a befogadóképességet. Valamivel több mint harmincezer férőhelyen 45 ezer fogvatartottat helyeztek el.

1987-ben fogadta el a francia törvényhozás a büntetés-végrehajtásról szóló törvényt, ami a szervezet számára két alapvető feladatot határozott meg: *a közbiztonság fenntartásának elősegítését és az elítéltek szabadulás utáni társadalmi beilleszkedésének biztosítását.* Nyilvánvaló volt, hogy a túlszűfolt börtönök, az előregedett, elavult intézetek, a kis létszámú személyzet egyik kívánalomnak sem kedvezett, sőt kifejezet-

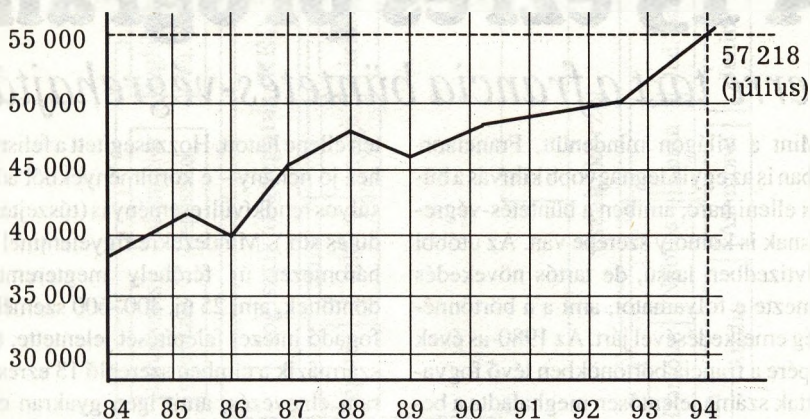
ten ellene hatott. Hozzásegített a felismeréshez jó néhány – e körülményekből adódó – súlyos rendkívüli esemény is (túszejtés, zendülés stb.). Mindezekre figyelemmel tizenháromezer új férőhely megteremtéséről döntöttek, ami 25 új, 400–600 személyt befogadó intézet felépítését jelentette. (Innen származik a címben szereplő 13 ezres program elnevezés, amit igen gyakran említnek.) 1987-ben a program kezdetekor azzal számoltak, hogy 1994-re, az építkezések befejezésekor kb. ötezer szabad férőhely lesz, ami megkönnyíti a szakmailag indokolt belső differenciálást.

Az elítéltek létszámának évi 7–10 százalékos növekedése azonban megghiúsította ezt az elképzelést és mára ismét több az elítélt, mint a férőhely. Pedig a 13 ezres programon kívül további 12 új intézetet építettek, ötöt pedig teljesen átalakítottak. További 1220 új férőhely megteremtése van folyamatban a tengerentúli megyékben.

A férőhelyek számának alakulása (1989–1994)

A fogvatartottak száma 1984 és 1994 között

A bebörtönzöttek számának csökkentését annak ellenére sem sikerült elérni (sőt mint a számok mutatják, a növekedést sem sikerült megállítani), hogy a különböző szervezetek, önkormányzatok, egyesületek számos közös „büntetést megelőző akciót” szerveznek. Szinte minden bíróság mellett működik önkéntes bűnmegelőzést segítő szervezet.

Ezt az emelkedést nyugat-európai mértékkel kell mérni, ami így sem csekély, hiszen százezer lakosra vetítve eléri a száz főt, szemben a magyarországi 130-cal, nem beszélve a FÁK országaira jellemző százezer lakosra jutó 300–500-as bebörtönzési arányról.

A börtönnépesség számának növekedését több okra vezetik vissza. A korábbi időszakhoz képest *jobb az elkövetett bűncselekmények felderítési aránya*, tehát több személy kerül bíróság elé, *megszigorodott továbbá az ítélezési gyakorlat*. ezért a kiszabott büntetések átlagideje közel a duplájára nőtt. Míg 1980-ban 4,7 volt az átlagos büntetési tétel, ma ez 7,3 hónap. Rendkívül magas a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények száma. A bebörtön-

zöttek 21 százalékának ezzel függ össze a bűncselekménye. (E szám nem tévesztendő össze a kábítószer-élvezőkkel, ők alkotják a börtönlakók több mint felét.) 1987-ben a franciák nemcsak azt ismerték fel, hogy a túlzásfolt börtönök nem alkalmasak a törvényben előírt feladatok megvalósítására, hanem azt is, hogy más állami és társadalmi szervezetek közreműködése elengedhetetlen a büntetés-végrehajtás eredményes működéséhez. Ezt jelzi, hogy a legkülönbözőbb szervezetek, testületek, minisztériumok vállalnak szerepet e tennivalókban. A modern, új épületekkel együtt néhány területen például látványos fejlődést értek el, így az elítéltek egészségügyi ellátásában, amivel európai mércével mérve, korábban nemigen dicsekedhettek, hiszen a mi fogalmaink szerinti egészségügyi szolgálat csak 1990-től működik!

A végrehajtás rendje

A szabadságelvonással járó büntetéseket (ami nemcsak „tényleges bebörtönzést” jelent) úgynevezett *zárt és nyitott kör-*

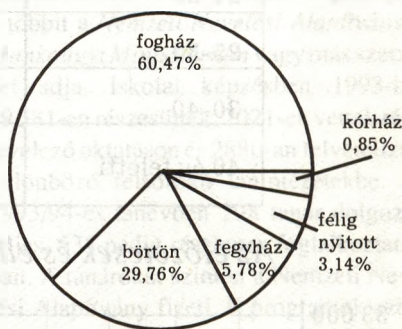
nyezetben hajtják végre. Az utóbbi gyakorlatilag a *probációs és szabadultakat segítő bizottságok* hatásköre. Feladatuk rendkívül összetett. Tevékenységük nagyságrendjét érzékelteti, hogy büntetés-végrehajtási intézkedésük 1993-ban 98 286 személyt érintett legalább egy ítélet előtt vagy után.

Probációs bizottság valamennyi megyei bíróság, egyben minden megyei börtön mellett működik. A számuk 118. Tagjaik között található *büntetés-végrehajtási bírók, szociális munkások, pszichológusok, pszichiáterek, ügyviteli dolgozók*. Összlétszámuk megközelíti a büntetés-végrehajtási dolgozókét. Feladataik közül csak néhányat említtek, mivel az egész tevékenység ismertetése kimerítené egy önálló dolgozat témáját. Az ügyész megkeresésére például környezettanulmányt, „nyomozást” végeznek már a büntetőeljárás kezdetén. Kiemelkedő feladatuk az ellenőrzés és a társadalmi beilleszkedés segítése. Ellenőrzik a felfüggesztett szabadságvesztés, a próbára bocsátás vagy a feltételes szabadságra bocsátás alatt az előírt magatartási szabályok betartását. Hat hónapig a szabadságvesztést véglegesen letöltötték életét is figyelemmel kísérik. Segítik a „pártfogoltat” munkahely, szállás keresésében, továbbá ha szükséges, megszervezik ételmeztetésüket, egészségügyi ellátásukat. Ellenőrzik a közérdekű munka végrehajtását, ami 1984 óta ismert Franciaországban.

A *büntetés-végrehajtási bírónak* jelentős hatásköre van. Hat hónap szabadságvesztésnél hosszabb ítélet esetén a bv. bíróhoz kerül az elítélt „anyaga”, ő kérheti, hogy az elítélt „sajátságosan” töltsen büntetését. Ez lehet *közérdekű munka* (40–240 óra) vagy *félíg nyitott végrehajtási forma*. Az előzővel az elítéltnak egyet kell értenie. A probációs szervezetek jelentős anyagi eszközökkel is rendelkeznek az arra rászorulókat segélyezésére.

A *zárt környezetben* történő végrehajtás tulajdonképpen a szabadságvesztés-büntetés, ami a már említett több mint 57 ezer személyt érinti. E zárt „környezetben” 183 büntetés-végrehajtási intézet működik. A végrehajtási fokozatok gyakorlatilag megegyeznek a magyar fogház, börtön és fegyház tartalmi elemeivel. A 183 intézetből 118 fogház (megyéenként egy), 53 letöltőház, amiből 23 börtön, 25 központi fegyház, 5 fegyház, egy központi kórház, 11 pedig autonóm félíg szabad intézet.

A 49 329 férőhelyből 29 831 van fogházban, 14 682 börtönben, 2854 fegyházban, 1549 félíg nyitott intézetben, míg 413 kórházban.

Fogházba kerülnek a legenyhébb büncselekményt elkövetők, maximum egyéves ítéletig. *Börtönbe* jutnak az 1–5 év ítéleti idő közötti „nem közveszélyes” elítéltek. *Fegyházban* helyezik el az 5 évnél hosszabb ítélettel rendelkező veszélyes elítélteket. Franciaországban az *életfogytig* tartó szabadságvesztésből 30 évet le kell tölteni, a kiszabható leghosszabb határozott tartamú szabadságvesztés 22 év.

Az *első büntényes* büntetése felének, a *viSSzaeső* kétharmadának letöltése után bocsátható feltételesre. Ötévi ítéleti idő felett azonban ehhez csak a miniszternek van jo-

KITEKINTÉS

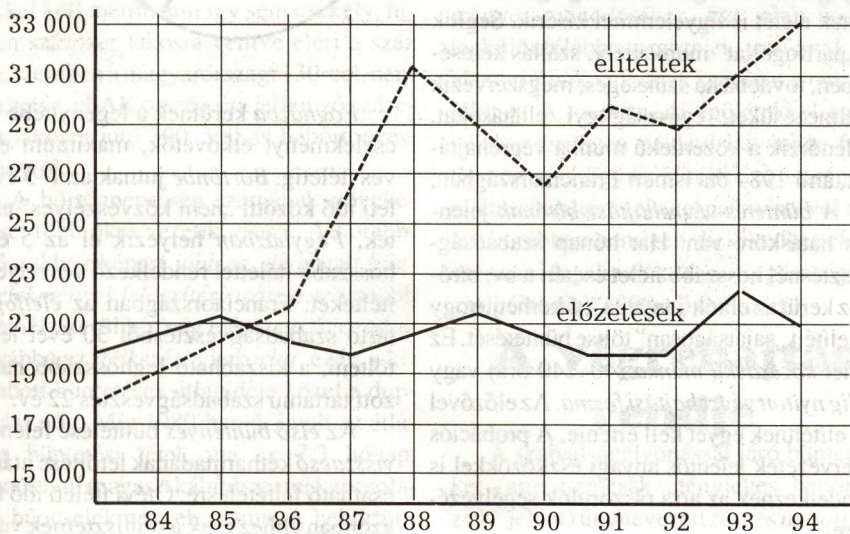
ga. A feltételes szabadságra bocsátás száma nem éri el az elítéltek 10 százalékát (1993-ban 5745 feltételes szabadlábra helyezés volt, ebből 5469-et a bv. bíró, 276-ot a miniszter engedélyezett). Ugyanakkor évente értékeli az elítélt magatartását és akár három hónapot vagy havi hét napot is

elengedhetnek a büntetéséből, ami összességében elérheti az ítéleti idő felét. Egy év fogva tartás után, ha komoly erőfeszítést tettek visszailleszkedésük érdekében, az első büntényesek két hónap, a visszaesők egy hónap pót-büntetéscsökkentésben részesülhetnek. A börtönpopulációt nemcsak

Az elítéltek életkori megoszlása

kor	százalék
18 év alatti	1
18-21	9
21-25	20
25-30	23
30-40	27
40 év feletti	20

Az előzetesek és elítéltek számának alakulása

Az elítéltek időtartam szerinti megoszlása

1 év alatti	30%
1–3 évig	24%
3–5 évig	12%
5 év felett	32,5%
életfogytiglan	1,5% (482 fő)

a jelentős növekedés jellemzi (20 év alatt duplájára nőtt az elítéltszám), hanem a fogvatartottak csökkenő életkora is.

Az összes elítélt 4,2 százaléka nő (2416 fő), 30 százaléka *külföldi*, elsősorban afrikai. A fogvatartottak közel 40 százaléka előzetes letartóztatott (22 661 fő).

A leggyakrabban elkövetett bűncselekmény a *lopás* (30 százalék), ezt követi a *kábítószere* vonatkozó törvények megsértése (21 százalék). Kirívóan magas a nemi erkölcs elleni bűntény, illetve a vérfertőzés (együtt 24 százalék). Az elítéltek 5,5 százaléka *csalásért*, 6 százalék *idegenrendészeti törvények megsértéséért*, 5 százalék *szándékos verés vagy sérülés okozásáért*, 1,5 százalékuk *emberölésért*, továbbá 7 százalékuk egyéb bűncselekmények elkövetéséért tölti szabadságvesztés-büntetését.

A büntetés-végrehajtás kettős célkitűzésének megvalósítására tett lépésekkel minden intézetben találkozhatunk, bár a hosszú tartamú szabadságvesztésre ítéltknél inkább a biztonság dominál, annak ellenére, hogy az elítéltek itt is számtalan programból választhatnak. Alapelv, hogy a programokban való részvétel *nem kötelező*. A legnagyobb gondot a sportolási és oktatási lehetőségek megteremtésére fordítják. 1994-ben 622 képzési programot indí-

tottak, ezekben 17 970 elítélt vesz részt. Többségük általános képzés (írás, olvasás), egyéni pedagógiai program, nem iskola-rendszerű képzésben. Csak a programok 8 százalékát szervezi a büntetés-végrehajtás, a többi a *Nemzeti Nevelési Alapítvány*, a *Munkaügyi Minisztérium* vagy más szervezet adja. Iskolai képzésben 1993-ban 19 581-en részesültek, 2021-en vettek részt levelező oktatáson és 2880-an felvételiztek különböző felsőfokú tanintézetekbe. Az 1993/94-es tanévben 298 tanár dolgozott teljes, 534 pedig részleges foglalkoztatásban. A tanárokat szintén a Nemzeti Nevelési Alapítvány fizeti. E programok azonban nem tartalmazzák a szakmai képzést, amiben 1994-ben 3177-en vettek részt.

A munkavégzés nem kötelező, ennek ellenére az elítéltek több mint 40 százaléka dolgozik. A foglalkoztatásnak több formája van: *magánvállalkozók működtetnek üzemeket a börtönön belül* (8395 személy), *mások költségvetési munkát végeznek* (6941-en), 779-en *intézeteken kívüli munkahelyen dolgoznak*, további 1365-en dolgoznak a *büntetés-végrehajtás ipari vállalatainál*. Tanulságos az elítéltek havi (nettó) keresete. 2190 frankot keresnek a bv. vállalatainál, 1767-et a magánüzemekben, 1450 frankot kap az, aki szakmai képzés-

ben vesz részt, 720-at pedig a költségvetésben dolgozó elitét. Úgy tűnik, ez esetben a francia állam sem bőkezűbb a magyamál.

Felsorolni is nehéz, milyen sokféle sportolási lehetőség áll az elítéltek rendelkezésére. (A lehetőségekhez idő van bőven, hiszen napi 5,5 órát dolgoznak vagy tanulnak, három órát tartózkodhatnak szabad levegőn.)

Az enyhébb fokozatokban gyakran élnek a félig nyitott börtönbe utalással, elsősorban a büntetés utolsó harmadában, de eltávozási engedélyt is nagy számban adnak. 1993-ban 31 343 esetben kaptak lehetőséget a családi kapcsolatok rendezésére, 2347 alkalommal munkahely keresésére, 706-szor orvosi vizsgálatra, 1142 esetben iskolai vizsgán való megjelenésre, 944 esetben súlyos családi ok miatt, végül 340-szer katonai formaságok intézésére. Rendkívül alacsony a visszatérést elmulasztók aránya, mindössze 0,7 százalék (243 fő). A Saint Mour-i fegyházban például, ahol 340 elítelt tölti 5–20 év közötti vagy életfogytos büntetését, több futball- és tenispálya található, minden épületben van lehetőség az ökölvívó ringtől a labdajátékokig, a különböző súlyzók használatáig sok mindenre. Rendelkezésükre áll egy 60 főt befogadó színházterem, ahol koncerteket, előadásokat hallgatnak, az istentiszteletek is itt zajlanak.

A zárkák berendezése viszonylag egyszerű, de tévét, rádiót, hűtőszekrényt szinte minden elítelt bérel. (Ennek havi díja 50, illetve 200 frank.) E szigorú intézetben belül is viszonylag szabadon járnak az elítéltek, az intézet külső védelme ugyanis tökéletesnek tűnt. Erre egy példa a Saint Maur-i fegyház.

A Saint Maur-i fegyház

A fegyházat hét méter magas bástyafal veszi körül. Ezt kívül-belül 20-20 méteres tiltott zóna követi, majd újabb ötméteres bástyafal következik. A falakon kívül óratorony, a két járműbejárat kapunál gépkocsi kitérését megakadályozó tüskés „sünnök”, egyéb akadályok. Az épületeken mindenhol ún. „NATO”-drót. A munkatereket föld alatti alagút köti össze a körlettel, amit több zsilip szakít meg, hogy egy esetleges lázadás esetén az elítéltek elkülöníthetők legyenek.

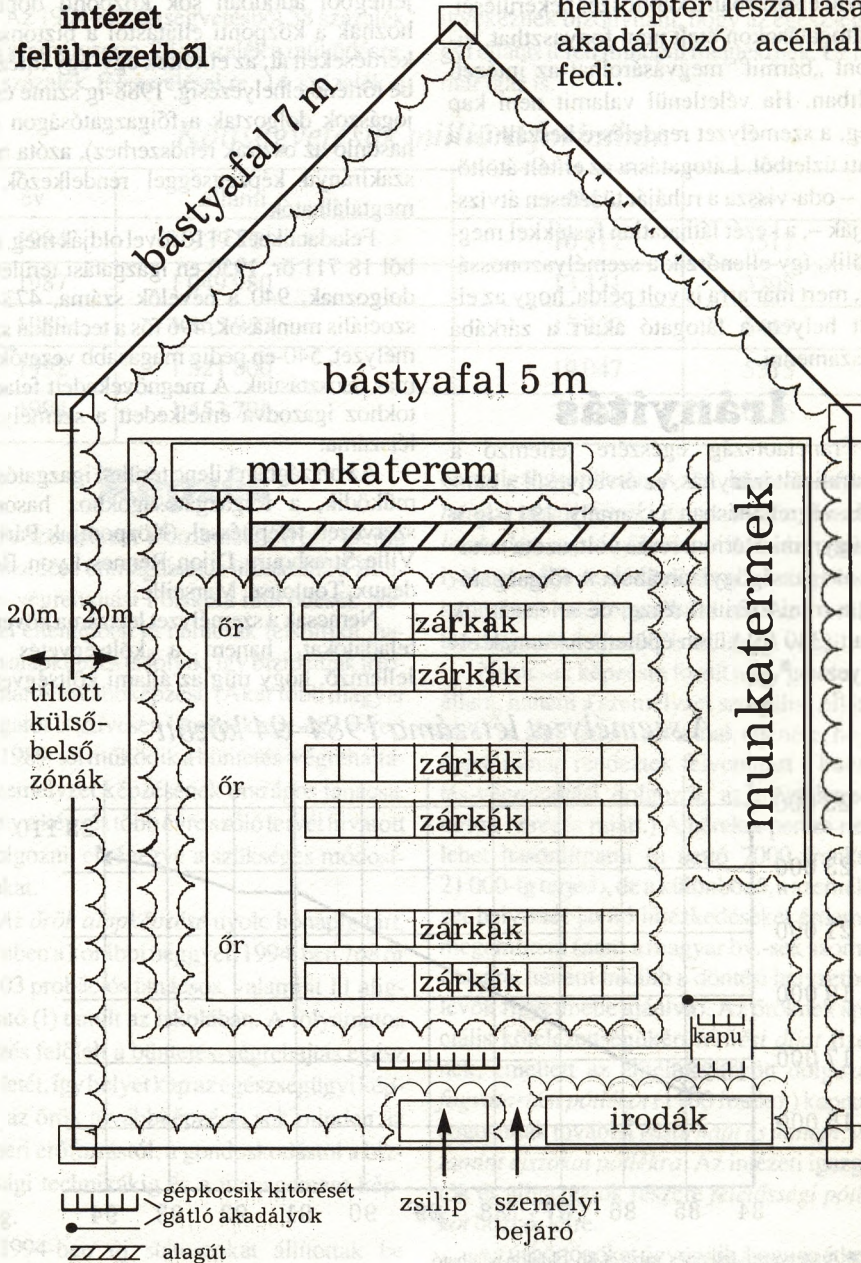
Valamennyi intézetet egy út és acélháló véd a helikopteres szöktetés ellen, amire már volt példa, sőt súlyos tűzharcra is sor került. Természetesen itt is, mint minden más intézetben, a belépés igen „macerás”. A csomagot, táskát átvilágítják, minden belépő fémkeresőn megy át. Az előtérben zárható szekrények találhatók a nem bevihető tárgyak elhelyezésére. (A fényképezőgépeinket itt helyeztük el.) A belépésre jogosító igazolvány felmutatása után „látogató” feliratú kítűzött kap mindenki, amit az intézetben viselni kell.

Ezt a rendkívül szigorú, zárt rendszert ugyanakkor belül viszonylag szabad mozgás jellemzi. Az elítéltek meglehetősen kötetlenül, „felügyelet nélkül” járnak könyvtárba, videoterembe, a sporthelyiségekbe. Igaz, mindenhol kamerák figyelik a mozgásukat, a személyzet minden tagjánál kombinált rádiótelefon van, ami egyben személyi riasztó is. (Ugyanazzal az elvvel működik, mint a miénk, a számítógép ugyanúgy rögzít minden riasztást, a központi irányító szobában is ugyanolyan technikai eszközök találhatók. Gyakorlatilag minden a biztonságunk alárendelten

KITEKINTÉS

A Saint Maur-i
intézet
felülnézetből

Az egész körletet
helikopter leszállását
akadályozó acélháló
fedi.

működik. Az elítélt csak karácsonykor kaphat csomagot, így próbálják megakadályozni elsősorban a kábítószer bekerülését, a látogatásokon ételt nem fogyaszthat, viszont „bármit” megvásárolhat az intézeti boltban. Ha véletlenül valamit nem kap meg, a személyzet rendelésre beszállítja a kinti üzletből. Látogatásra az elítélt átöltözik – oda-vissza a ruháját tüzetesen átvizsgálják –, a kezét láthatatlan festékkel megjelölik, így ellenőrzik a személyazonosságát, mert már arra is volt példa, hogy az elítélt helyett a látogató akart a zárkába visszamenni.

Irányítás

Franciaország egészére jellemző a centralizált irányítás, ez érvényesül a büntetés-végrehajtásban is, amely 1911-ig a belügyminisztérium része volt, azóta tartozik az igazságügyi tárcához. A főigazgatóság a minisztérium része, de a létszámuk miatt (340 fő) külön épületben vannak elhelyezve.*

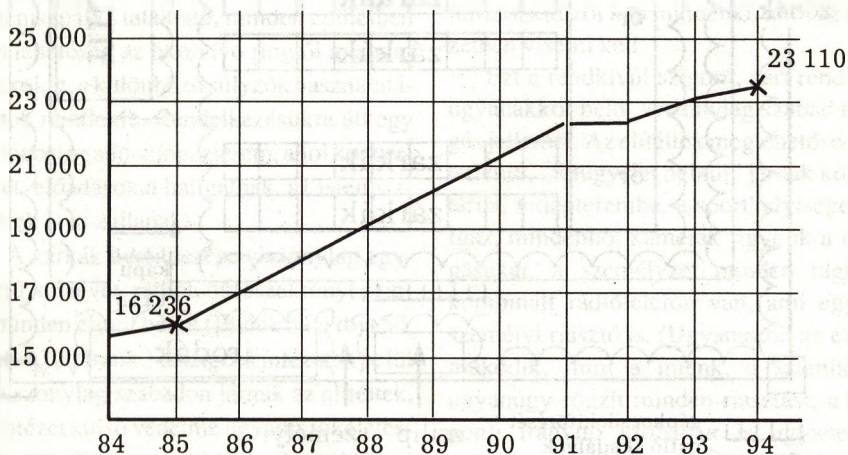
A főigazgatóságon aligazgatóságok, azokban irodák működnek. A centralizált jellegből adódóan sok központi döntést hoznak a központi ellátástól a biztonsági kérdéseken át, az elítéltek egy-egy intézetbe történő elhelyezésig. 1988-ig szinte csak jogászok dolgoztak a főigazgatóságon (ez hasonló az osztrák rendszerhez), azóta más szakirányú képzettséggel rendelkezők is megtalálhatók.

Feladataikat 23 110 fővel oldják meg, ebből 18 711 ór, 1950-en igazgatási területen dolgoznak, 940 a nevelők száma, 473-an szociális munkások, 496 fős a technikai személyzet, 540-en pedig magasabb vezetők és más beosztásúak. A megnövekedett feladatokhoz igazodva emelkedett a személyzet létszáma.

Az országban kilenc területi igazgatóság működik, a főigazgatóságokhoz hasonló szervezeti felépítéssel. (Központjuk Párizs, Ville, Strasbourg, Dijon, Rennes, Lyon, Bordeaux, Toulouse, Marseille.)

Nemcsak a személyzet létszáma követi a feladatokat, hanem a költségvetés is. Jellemző, hogy míg az állami költségvetés

A személyzet létszáma 1984–94 között

* A szervezeti felépítés rajza a 86. oldalon található.

1984 és 1994 között 55%-kal nőtt, addig a büntetés-végrehajtásé 144%-kal.

Az 1994-es költségvetésből 58 százalék jut a személyzetre, 22 százalék a működésre, hat százalék felszerelésekre, 14 százalék a

fogvatartottak egészségügyi ellátására. Az utóbbi szám is azt jelzi, szinte görcsösen igyekeznek bizonyítani, hogy az egészségügyi ellátás terén mindent megtesznek. Ez már igaz is.

Költségvetésük milliárd forintban

év	állami	IM	Bv.
1984	939 701	10 317	2517
1987	1 049 980	13 351	3798
1989	1 155 957	15 729	5467
1992	1 321 800	19 047	5313
1994	1 453 796	21 266	6156

Képzés

A személyzet létszámának ilyen ütemű növekedése önmagában is indokolná a Büntetés-végrehajtási Főiskola működését. Nevével ellentétben itt nemcsak felsőfokú, hanem alapképzés is folyik, így biztosítják a folyamatos továbbképzést. (Akár több magyar hallgatót is szívesen látnának egy-egy évre.)

1989-től működik a büntetés-végrehajtási személyzet képzésének országos tanácsa, amely a képzés több évre szóló tervét hivatott kidolgozni, elvégezve a szükséges módosításokat.

Az *örök alapképzése* nyolc hónapig tart, szemben a korábbi négyvel. 1994-ben 768 óra és 103 probációs tanácsos, valamint 11 aligazgató (!) tanult az iskolában. A folyamatos képzés felöleli a büntetés-végrehajtás egész területét, így helyet kap az egészségügyi képzés, az örök továbbképzése, sok minden az emberi erőforrástól, a gondoskodástól a biztonsági technikákig és a management-képzésig.

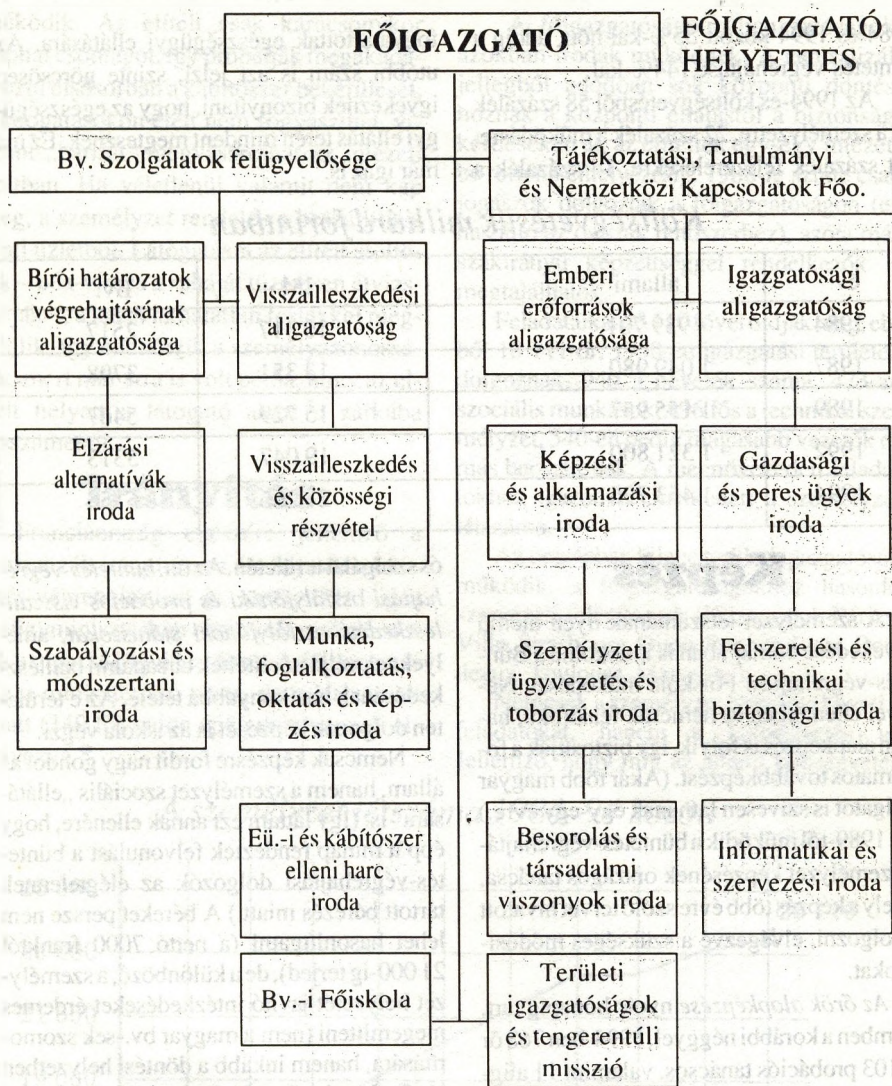
1994-ben új státuszokat állítottak be mind a büntetés-végrehajtás, mint a probáci-

ós szolgálat területén. Az ún. *büntetés-végrehajtási osztályfőnöki és probációs visszailleszkedési osztályfőnöki státuszokat*, amelyeknek célja az elítéltek társadalmi beilleszkedésének hatékonyabbá tétele. Az e területen dolgozók képzését is az iskola végzi.

Nemcsak képzésre fordít nagy gondot az állam, hanem a személyzet szociális „ellátására” is. (Így láttam ezt annak ellenére, hogy épp a minap rendeztek felvonulást a büntetés-végrehajtási dolgozók az elégtelennek tartott bérezés miatt.) A béreket persze nem lehet hasonlítani (a nettó 7000 franktól 21 000-ig terjed), de a különböző, a személyzet helyzetét javító intézkedéseket érdemes megemlíteni (nem a magyar bv.-sek szomorítására, hanem inkább a döntési helyzetben lévők figyelmébe ajánlva). Az öröknek speciális kötelezettségükért *térítési díjat* fizetnek, emellett az elítéltek között dolgozók *fogvatartási pótlékot* (1 100 frankot) kapnak. Jogosultak továbbá *vasárnapi és ünnepi, valamint éjszakai pótlékra*. Az intézeti igazgatók és aligazgatók részére *felelősségi pótlékot* hoztak létre.

Az új börtönöket úgy építik, hogy az étkezde és a sportpályák mellett megépítik a szüksé-

KITEKINTÉS

ges 7-8 vezetői lakást, valamint 40-50 garzonlakást a távolabb lakó örségek.

Csak a párizsi térségben 700 ügyvezett hotelszobát biztosítanak a nem helyben lakóknak. A fiatalokat „berendezkedési” segéllyel vagy kamatmentes kölcsönnel segítik.

Végezetül, megítélésem szerint, a fran-

cia büntetés-végrehajtás elmúlt 10 évének története arról szól, hogy a társadalmi változásokat nemcsak jogszabályok módosításával kell kezelni, nem elég jó célokat megfogalmazni, hanem a végrehajtáshoz szükséges feltételeket is illik biztosítani.

Dr. Tari Ferenc